Alexandru BURLACU
Institutul de Filologie al AŞM
(Chişinău)

LEONIDA LARI: ÎNTRE SPAȚIUL INTIM ŞI CETATE

Leonida Lari: between personal space and fortress

Abstract. This article reinterprets the poetry of Leonida Lari, an important representative of the generation of Bessarabian authors of ’70, in terms of a critical synthesis of the evolution of our poetry in the last three or four decades. The heteroclitic character of the first three volumes „Piața Diolei”, „Marele vânt” and „Mitul trandafirului” created the illusion of a shift of paradigm, pointing the orientation to „a pure poetry”. After 1989 the poetry of Leonida Lari evolved from the Orphic temptation to that messianic, to the mystical discourse, to the poetry of the national sentiment, to the versified reportage.

Keywords: mystical poetry, romantic sensibility, evasion, Orphic, messianic, national discourse.

Cartea de debut a Leonidei Lari „Piața Diolei” (1974) apare odată cu „Ochiul al treilea” (1974) de Nicolae Dabija, două plachete emblematice ale şaptezecismului basarabean, despre care critica s-a întrecut în laude: „Generația ’70, constată Em. Galaicu-Păun, ni se arată în chip de acvilă bicefală, un cap (cel «orfic») privind înspre trecutul baladesc (autohtonist, pitoresc etc.) şi altul (cel «saphic») înspre o antichitate mistică” („Poezia de după poezie. Ultimul deceniu”, 1999, p. 58).

Acvila cu două capete şchiopătează ca orice metaforă. Andrei Țurcanu precizează: „Tinerii poeți de atunci încearcă să iasă din câmpul gravitațional al patternului liric şaizecist prin substituirea kalokagathiei «izvoarelor», a «numelui», a «verbului matern», a «casei părinteşti» cu o estetică a poeziei pure, a libertății imaginarului”. Prin „Ochiul al treilea” şi „Piața Diolei”, consideră criticul, se anunță o „nouă regăsire a eului liric... Valorile intuiției, inexprimabilul, jocurile fanteziei egolatre tind să ia locul sentimentului cald al «reazemului». Programul de adeziune afectivă şi exaltare a virtuților arheului național e suplinit de gratuitatea unui vizionarism poetic capricios, nestingherit, suveran, conducându-se doar de propriile convenții” (Andrei Țurcanu, „Epifanii lirice între inefabil şi deghizare”, „Contrafort”, 2014, nr. 9-10, p. 14).

„Estetica poeziei pure” a fost nu numai pentru critica, dar şi pentru poezia basarabeană un fel de „fata morgana”. Schimbarea criteriului poeticității a rămas, până la urmă, o frumoasă, dar eşuată poveste de dragoste. Caracterul eteroclit al primelor trei volume „Piața Diolei”, „Marele vânt” şi „Mitul trandafirului” crea iluzia unei schimbări de paradigmă, punctând orientarea, anunțată în debut, către poezia imaginarului,

BDD-A22724 © 2015 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:49 UTC)

a „dictaturii fanteziei”. În linii mari totuşi formula poetică a fost complet constituită de la început. Desigur, poezia se naşte, în egală măsură, din poezie şi din realitate, şi câte ceva a mai intervenit în evoluția structurii lirice, dar întreaga ei creație poartă însemnele începutului.

Debutul Leonidei Lari a fost, în contextul poeziei basarabene, un act de sfidare a canoanelor literaturii de comandă, amintind ceva de scrisul evazionist al oniriştilor din țară. Legenda spune că manuscrisul plachetei a zăcut la editură şapte ani, că în urma travaliului, personajul liric şi Diola, dublura lui, au ieşit desfigurate, dar cu unele poeme ambiguie ca acesta: „O cunoşti pe vrăjitoarea cea născută pentru sine?.../ Azi era aşa-mbrăcată,/ Şi frumoasă, şi ciudată,/ Şi striga prin toată piața: «Vreau o lume fără mâine!»// O cunoşti pe vrăjitoarea, ce-alerga-n atâtea seri/ După noi pe străzi ascunse?/ Azi în piață mă ajunse/ Şi îmi spuse la ureche: «Vreau o lume fără ieri... »// Eu mă duc din casa asta, că la noapte iară vine/ Cică-n rochie albastră/ Şi-o să bată la fereastră,/ Şi-o să-ntrebe:/ „Unde-i lumea fără ieri şi fără mâine?” („Enigmă”). E poemul care încheia, de fapt, „Piața Diolei”. Într-o stare de vis totul e posibil, dar numai ca o stratagemă pentru a înşela cenzura.

O recompensă pentru verdictul „bun pentru tipar” sunt chestii de astea: „Patrie, dragostea pentru tine mi-e mare şi albă, şi nu strigă”, în distonanță cu eul liric ipostaziat în „călătorul în mantie albastră”, în „hoțul care singur şi-a devastat căminul”, în „casa albă din care toți se duc” etc. sau cu destăinuiri, fie şi de preocupări pentru eros şi thanatos, de genul: „Fac dansul unui şarpe de coasă amețit,/ Ce-aşteaptă să învie la răsărit de soare” sau: „Ne amărâm la gândul că vom muri cândva/ Ne împăcăm cu gândul că nu va fi chiar mâine”. Semnele mutilării se văd în imixtiunile regretabile intervenite pe parcurs în poemul consacrat lui Victor Jara („Amurg de sânge”), „copilului negru” („La ce distanță”), în mai multe poezii ocazionale, ciclul despre Buhara, baladele şi legendele orientale şi, desigur, în prozo-poemele eseistice încurajate de critica de direcție.

Poeta nu a putut evita „exigențele epocii”, clişeele realist-socialiste, reveriile adolescentine. Poezia tranzitivă, străvezie, e la ea acasă atunci când stilizează folcloric secvențe de jurnal intim („Iubite, de ce sufletul tău se teme de mine...”, „Iubito, spune-mi ce înseamnă dor...”, „Apă şi codru”, „Sunt vinovată...”, „Un fecior trecea pe câmpuri”, „Vino lângă ape”, „Mâine”, „Sunt craiul blând al mării”, „Copilărie”, „Haiducul bătrân” ș.a.). Dar ceea ce dădea farmec plachetei sunt câteva poeme obscure cu personaje bizare venite dintr-o altă lume, metamorfozele eului poetic în spațiul unui singur poem şi materia vaporoasă a visului. Erau primele însemne ale unei noi paradigme.

În prefața la „Piața Diolei”, Andrei Lupan, un nume de referință când vine vorba de debutul Leonidei Lari, remarca „metafora unei poezii greu de exprimat”, modul „de spovedanie fantasmagorică cu mult zbucium interior poetizat”, văzut ca o „îngemănare a strigătului propriu cu lectura avidă a multor romantici”, precumpănitoarea „dramă imagistică... cifrată în eroi fantastici, în tragice ciocniri convenționale... Se creează atmosfera unei ființări în vis, un calvar al experienței înmagazinate mai mult în subconştient prin tablouri, chipuri şi simboluri cvasifantastice”. Anume simbolurile cvasifantastice şi confuze făceau suspect discursul liric. O poezie emblematică este „Miraj”, pe care o reproducem în întregime:

BDD-A22724 © 2015 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:49 UTC)

„Urc mult, apoi m-ascund înfiorată
În pletele muntelui trist
Şi rămân o piatră,
Încinsă în tăcerea amurgului.
Aştept să vină necunoscutul
Pe care-l urmăresc de-atâtea zile.
E frig aici
Şi-o răceală de moarte mă ia.
E rău să fii piatră,
Când asfinţeşte soarele…
Muntele, cu mâini crâncene mă cuprinde
Şi-ncremenesc aşa,
Până când, cu râs diabolic,
Mă-mplântă în faţa lui oarbă
Să-i fiu ochiul stâng.
Pluteşte o ceaţă gălbuie…
Dreptul încă nu-i, n-a venit.
Simt asta şi-l aştept,
Ştiind prea bine
Că nu-l voi vedea nici odată,
Căci ochi pe ochi nu se vede
Decât în oglindă.
…În sfârşit, dacă-s ochi,
Îmi trag pleoapa în jos
Să dorm somn de piatră
O noapte pe muntele trist.
Dar îmi tremură genele
Şi mă împlu de sânge –
Pe munte apare necunoscutul,
Pe care-l urmăresc de-atâtea zile,
Şi-s iar cea de la început”.
(„Miraj”)

Jocul de imaginaţie sofisticată, la prima vedere, face poezia incomprehensibilă. Pare o poezie ciudată în logica incongruentă a urmăririi necunoscutului, desigur, dacă nu luăm în seamă codul romantic al simbolisticii. *Muntele, piatra, amurgul, ochiul, ceaţa, noaptea*, *urmărirea* sunt simboluri care deschid în jurul lor un larg spectru de sugestii. De fapt, fiecare cuvânt se umple, prin inducţie poetică, de noi conotaţii, intrând într-un sistem de oglinzi, de relaţii, de regulă, antitetice în cazul imagisticii romantice (urcare/ coborâre, munte/ hău, piatră/ suflet, Ochiul stâng/ ochiul drept, diabolic/ divin, noapte/ ziuă, amurg/ răsărit). Într-un limbaj sincopat, sfârşitul unui ciclu şi începutul altui

BDD-A22724 © 2015 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:49 UTC)

îşi află expresia: „Şi-s iar cea de la început” (după ce a fost piatră, ochi). Între amurg şi zori e tărâmul obscur al tentației cunoaşterii spirituale. Ochiul stâng şi râsul diabolic ne trimit cu gândul la simbolica muntelui, care face legătura între cer şi pământ, la urmărirea necunoscutului care apare pe munte, noaptea, subliniind, arghezian, începutul diabolic al actului de creație.

Forța poeziei, observă Andrei Țurcanu, „rezidă tocmai în forța imprevizibilului, a mirajului creat de fantezie cu o putere de plasticizare remarcabilă. La nivelul semnificației putem descoperi în ea şi înfrigurarea unei aşteptări (aşteptarea inspirației, de exemplu), şi şocul unei aventuri ieşite din comun a spiritului (momentul creației sau revelația autocunoaşterii), şi căldura regeneratoare a unei împliniri interioare etc. Deci nimic definit şi definibil, dar, în acelaşi timp, foarte multe şi, cu siguranță, o dinamică fascinantă a unor stări şi imagini complexe” (Andrei Țurcanu, „Bunul simț. Eseuri”, 1996, p. 129-130).

Andrei Lupan observa ceva ce, momentan, critica nu a vrut să vadă, dar care însă i-a marcat întreaga ei creație: „Izbucneşte câte odată şi strigătul direct, adresat frontal faptelor şi evenimentelor, cum e în poezia «Amurg de sânge», consacrată memoriei poetului chilian Victor Hara... Există o cheie mai realistă prin care tânăra poetă cearcă, în felul său specific, a-şi descuia pentru noi visele”. Poezia tranzitivă însă este eclipsată de materia exotică, de imaginarul excepțional pentru poezia de atunci, teatralitatea eului poetic.

Obscuritatea, o condiție naturală a lirismului modern, este lucrul cel mai de preț doar în câteva fragmente. Lexicul, ritmul, sintaxa, factura poeziilor „Miraj”, „Transfigurare”, „Şarpele”, „Destin” şi „Enigmă” revin în volumul „Marele vânt” (1980), organizat simbolic în trei cicluri („Însemne în timp”, „Această iubire” şi „Învingătoarele spații”), care se axează pe cuvintele concentrice: „timp”, „iubire”, „spațiu”. Acum, „piața Diolei”, interiorizată în placheta de debut, este exteriorizată. Eul poetic se plasează în centrul lumii, luând locul „muntelui” din „Miraj”, unde seducția mitemelor era copleşitoare. Şi aici tărâmul poetic e străbătut de mulțimea zburătoare, de călători şi îngeri, de străbunul Eros şi clovnul abătut şi mic, de profeți, centauri etc.

Substanța romantică a poemelor lungi, cu „acțiune” şi „personaje”, în vers liber şi clasic, impregnate de subiectivitate şi lirism definesc structura unei poezii alimentată din alte poezii. Lari, ca şi ceilalți şaptezeciști, are un cult deosebit pentru Eminescu, dar poemul care dă titlul cărții „Marele vânt” nu e decât o rescriere ciudată a „Luceafărului”. Într-o viziune panteistă ca în „Poemele luminii” lui Blaga, acesta sfârşeşte pe un ton solemn, encomiastic: „El – vânt, el – om, el – viziune plină,/ El – purtător de spații vorbitoare/ Şi leagăn pur în ordinea divină,/ Domol plutind pe-o mare de lumină/ Adâncă, vie, purificatoare.// Apoi tot el – numai rotiri pe unde/ Topindu-se vertiginos cu-o vrere/ De-ar fi un punct ce-n sine s-ar ascunde./ Peri-ntr-un loc şi se născu oriunde/ Se contempla. În toate. În tăcere”.

Timpul şi spațiul din poemele imaginarului fantastic se concretizează în „clipe sublime” („Există”), în „nor luminos” („Dar întâi...”), în „pom, piatră, râu” („Însemnele profetului”) etc. Câteodată certitudinea efemerității în fața veşniciei, plenitudinea unei clipe trăite îşi află expresie în imagini plasticizante, desigur, în spațiul rural:

BDD-A22724 © 2015 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:49 UTC)

„O clipă e
când se întinde vraja
peste pământ şi arbori…
orice frunză,
supusă-i unui val de aşteptare,
şi-atâtea umbre-ți spumegă privirea,
că nici oglinda în amurg scăldată
nu-ți mai arată-adevărata față.
În jos se lasă dealul, înspre ape,
şi prin copaci văd cuiburi violete,
şi păsări vin cu țipăt lung spre ele.
Şuvoi de sânge cald îneacă cerul
şi-năbuşă tot galbenul secării.
Auzi, acum din orizont se rupe
frumosul chip al zilei
şi destramă
un fir din pânza noastră trecătoare...”
(„O clipă e...”)

„Mitul trandafirului” (1985) concretizează frecvent, prin cântece şi imnuri, tema „focului sacru”, „locuri îmblânzite de Orfeu”, „setea de-adevăr”. Întinse, pretențioase şi obositoare sunt poemele „Destinul lui Orfeu” şi „Mitul trandafirului”. Eul poetic, intonând emfatic, afirmă sentențios: „De când e lumea asta şi pământul/ Poetul numai adevăr a spus”; „Poate e dreaptă spusa că poetul/ E un etern simbol de trandafir”; „De parcă-aş fi în sân la Dumnezeu”; „Mă înțeleg cu mielul şi cu fiara,/ Eu – trandafir, şi om, şi sacru foc”. Deseori poeta e necruțătoare cu harul său divin, dând la iveală absurdități şi banalități ca din cornul abundenței. În unele texte este superbă. Partea rezistentă a poeziei Leonidei Lari nu e atât în gestica spectaculară, cât în dimensiunea ei orfică, în puterea cântecului de a stabili o nouă ordine la care aspiră poeta:

„La ruga mea a început să ningă cumplit,
La ruga mea vântul şi-a adunat puterile toate.
La ruga mea spulbera-va numaidecât
Peste singurătate.

Spulbera-va, o da, printre arbori trece-un fior,
Şoapta mea ajuns-a în porțile cerului, plină,
Înălțând o coloană infinită de dor
Cu rostirea latină.

Vine ninsoarea ba dinspre mare spre munți,
Ba dinspre munți se îndreaptă spre apele-albastre.

BDD-A22724 © 2015 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:49 UTC)

Prosoape lungi de omăt fac râvnitele punți
Între davele noastre.

Vântul învolbură fulgii ca un apucat
Casă, om, câine – o horă par învârtejită,
Doamne, de spulberu-acesta atât m-am rugat,
Încât sunt fericită.

Spulberă… fulgii îmi intră în ochi şi în gât,
Nebănuind ce miracol le este pricină,
Spulberă la ruga mea şi eu nu sunt decât
O poetă latină.

Ce faci, tu dragule, când ne învolbură-aşa?
Stai lângă geam şi gândeşti că la cald e mai bine –
Cine prin spulberu-acesta mă va căuta
E de o lege cu mine".

(„Spulber")

Dar nu trebuie căutate sensuri mai adânci în versuri ca acestea. Aşadar, fantasma „poeziei pure" bântuie nu numai în „Piața Diolei", dar şi în „Marele vânt", şi în „Mitul trandafirului", stârnind scandal în critica literară din nimic, la „piață" se reclama poezia „civică". Nu întâmplător, pentru apariția primelor trei cărțulii îşi dădură girul Andrei Lupan, Em. Bucov, George Meniuc. La al patrulea volum poeta trecea ca un clasic incontestabil. Prefațatorul volumului „Scoica solară" (1987), Valentin Roşca, o vedea deja „stea de primă mărime", între timp, poezia devenise solară, clară cu miza pe sonoritate şi emoționalitate. Uneori nu ştii ce e mai mult în versurile ei: „un orgoliu al excepției", „o sete nepotolită de absolut" sau o simplă stilizare a unui clişeu romantic:

„O corabie sunt prea mare,
ce să facă un cârmaci muritor
cu pânzele neascultătoare
pe-un catarg gânditor?"

(„Corabie")

Cum arată poezia Leonidei Lari după '90, ne vorbesc titlurile volumelor. Discursul național şi mistic din „Dulcele foc (1989), „Anul 1989" (1980), „Lira şi păianjenul" (1992), „Al nouălea val" (1993), „Epifanii", Galați (1994), „Scrisori de pe strada Maica Domnului", Bucureşti (1995), „Lunaria", Bucureşti (1995), „Între îngeri şi demoni", Bucureşti (1998), „Învingătoarele spații", Bucureşti (1999), „Infinitul de aur", Timişoara (2001), „Epifanii şi Teofanii", Bucureşti (2005), „Sibila", Bucureşti (2006), „101 poeme", Bucureşti (2009) ş.a. scot în prim-plan vechile viziuni romantice, dând poeziei un aer de religiozitate, de efluvii lirice, de litanii, de jurnal intim monocord. Eul mesianic intră în „concurență" cu eul orfic. Cronologia interioară a volumelor denotă pregnant modul cum e văzută tranziția sau mersul nostru pe loc.

BDD-A22724 © 2015 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:49 UTC)

Vehemența discursului de prin anii 1988-1990 trece şi în retorica versificată de mai târziu. Mihai Cimpoi observa că „această Jeanne d'Arc a renaşterii basarabene, cum credea mulțimea, demonică, mesianică, etic-necruțătoare a semnat versuri ce-au înfiorat adunările, dar inegale din punct de vedere artistic" („O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia", Bucureşti, 2002, p. 215). De altfel, comportarea ei (dar şi a lui Nicolae Dabija, Ion Hadârcă sau Andrei Țurcanu) în viața politică de aici, dar şi din România, a stârnit admirații şi uri, defăimări, reacții violente cărora abia moartea poetei le-a pus capăt.

Leonida Lari este o poetă inconfundabilă. Marin Sorescu în prefața la „Lira şi păianjenul" îi făcea un elogiu relevând dominanta ocazională a poeziei, dar, se pare, şi efortul de privatizare a sentimentului național: „Foarte rar se întâmplă ca poezia unui autor să se confunde atât de mult cu viața sa, iar viața-i să devină poezie într-un grad atât de înalt, ca în cazul Leonidei Lari, un nume de pe acum mare şi luminos. Poeta este expresia minunată a unei lungi tradiții: pătimire, trăire, contopire cu bulgărele de pământ pe care s-a născut, disperarea acestuia, năzuința şi chiar împlinirea-i... Cu cât poetul este mai adevărat şi-şi traduce mai exact simțirile, cu atât el devine mai emblematic. Leonida Lari a scris cu propria-i viață, cu datul unui neam care îşi găseşte în ea instrumentul, cântecul şi ecoul". Lari, în poezie, introduce tot mai multă biografie. Un poem vizionar dintr-un volum mai vechi (cum ar fi „Cerc" din „Mitul trandafirului") obține în „Lira şi păianjenul", o nouă strălucire:

„Mi se întâmplă tot ce-am scris cândva
Că-a fost de dor, de risc, de disperare, –
Tot trece de pe foi în viața mea
Neaşteptat şi fără întrebare.

E un pericol, ştiu, să mai cuvânt,
E ca şi cum cu-o daltă nevăzută
Sculpta-mi-aş drumul soartei pe pământ
Şi-aş fi de poezia mea născută.

Mi-e greu să-ndur acest blestem frumos,
Mi-e tot mai greu cu fiece trăire,
Ci-ajunsă sunt de cântec şi în os,
Şi pieptul meu ia forma unei lire".
(„Cerc")

E, de fapt, şi un paradox al structurii poeziei moderne, care oscilează între poezia ermetică, mistică, obscură şi „poezia transparentă" (T. S. Eliot) şi profetică. Un alt paradox e acela al receptării critice nu numai a volumelor de început, dar şi a celor de mai târziu. Între „îngeri" şi „demoni", Leonida Lari şi-a creat o imagine de răzvrătită bine gestionată, stăruind între tentația orfică şi cea mesianică, între discursul mistic şi poezia sentimentului național.

BDD-A22724 © 2015 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:49 UTC)